

CULTURĂ ȘI POLITICĂ ÎN BANAT (1944-1948). SFÂRȘITUL REGIONALEI „ASTRA BĂNĂȚEANĂ”

Dumitru Tomoni

Cuvinte cheie: *Banat, „Astra Bănățeană”, epoca postbelică*

Actul de la 23 august 1944, indiferent de interpretarea dată – lovitură de Palat, insurecție armată, revoluție de eliberare – a influențat profund evoluția României¹. În evoluția forțată a societății românești de la autoritarism la totalitarism, perioada anilor 1944-1948 a fost unul dintre cele mai dramatice pentru că a adus grave atingeri ființei naționale și suveranității de stat, a curmat dezvoltarea firească a întregii vieți social-economice, politice și culturale.

Evoluția dramatică a României după 23 august 1944 nu putea să nu afecteze și activitatea „Astrei”, purtătoarea unor autentice valori ale spiritualității românești. Chiar dacă acest eveniment n-a produs imediat și o schimbare în programul și organizarea „Astrei”, datorită operațiunilor militare desfășurate aproape pe întregul teritoriu național, „Astra” n-a putut desfășura o activitate normală.

Prima adunare generală de după actul de la 23 august 1944 s-a desfășurat la 5 noiembrie 1944 la Sibiu, având doar un caracter administrativ. În cuvântul de deschidere Iuliu Moldovan își exprima încrederea în continuarea activității culturale și în posibilitatea adaptării programului „Astrei” la noile realități social-politice: „Rostul conducerii „Astrei” a fost întotdeauna de a adapta activitatea tradițională la trebuințele vremurilor noi, fără a jertfi ceva din prestigiul instituției și din scopurile care îi justifică existența”². De aceea, continua președintele „Astrei”, „va trebui să începem o viață nouă” pentru că: „se înșeală amar cine crede că după acest crâncen război viața va putea continua în vechile tipare. O muncă uriașă ne așteaptă pentru a se reface țara și pentru a asigura dăinuirea și propășirea neamului nostru în necruțătoarea concurență vitală care va urma”³. Din nefericire, România a avut parte de o evoluție nefirească, contrară propriei dorințe, impusă prin forța armatelor străine, evoluție ce va influența decisiv soarta „Astrei”.

Noile realități au influențat și activitatea regionalei bănățene care, în ciuda neajunsurilor provocate de război, a reușit să-și țină în fiecare an adunarea generală și să promoveze un program cultural și social adaptat cerințelor vremii. Datorită schimbărilor intervenite în desfășurarea operațiunilor militare, anul 1944 a fost primul an în care Regionala „Astra Bănățeană” nu și-a mai putut ține adunarea generală, fiind obligată să-și reducă activitatea la menținerea unei strânse legături cu centrala de la Sibiu și cu despărțămintele din subordine. Operațiunile militare desfășurate pe teritoriul Banatului au dus la devastarea unor sedii ale despărțămintelor și cercurilor culturale, distrugerea bibliotecilor, arderea arhivelor la Periam, Bozovici, Moldova Nouă, Deta, Comloșu Mare etc⁴. Pe lângă aceste pagube materiale, războiul a curmat și viața unor conducători ai despărțămintelor bănățene: A. Jebeleanu (Periam), Valeriu Meda (Orșova), Petre Ciucur (Timișoara) etc. În ciuda acestor greutăți, conducerea Regionalei privea cu optimism viitorul, considerând că rănile de toate felurile „trebuiau vindecate, forțele pierdute trebuiau înlocuite și alte valori prospere puse pe drumul progresului”⁵.

Renunțând pe moment la cea mai importantă activitate desfășurată în anii precedenți, organizarea de școli și cursuri de igienă și gospodărie țărănească, „Astra Bănățeană” și-a propus un program generos, în deplină corelație cu imperativele sociale și naționale ale perioadei respective: asistența socială a evacuaților, refugiaților și copiilor orfani, sprijinirea înființării Universității de Vest, susținerea acțiunii de colectare de fonduri pentru Catedrala Ortodoxă din Timișoara și pentru orfelinatul Episcopiei, colectarea de fonduri pentru Moldova, participarea la acțiunea „Totul pentru front, totul pentru victorie”, sprijinirea „Crucii Roșii” etc. Conducerea Regionalei a îndemnat despărțămintele și cercurile culturale să contribuie fie cu alimente, fie cu bani la salvarea populației din regiunile bătute de secetă și distruse de război și să sprijine toate acțiunile inițiate de autorități sau instituții particulare, pentru ca cei loviți de urmările războiului și de secetă să fie ajutați a trece mai ușor peste aceste încercări⁶.

În ciuda acestor eforturi depuse de către conducătorii Regionalei, despărțămintele bănățene se confruntau cu mari greutăți, așa cum rezultă și din rapoartele trimise Regionalei. Despărțământul de plasă Moldova Nouă, condus de pretorul plășii Alexandru Liuba, deși funcționa, și-a redus activitatea la organizarea de șezători, serbări și comemorări, deoarece cea mai mare parte a sediilor cercurilor culturale „a trebuit să suporte tăvălugul crunt al războiului”⁷. Arhivele și bibliotecile cercurilor culturale din Moldova Veche, Liubcova, Zlatița, Socol și Câmpia au fost distruse, iar soldații sovietici au confiscat aparatele de radio găsite la sediile cercurilor

culturale din Sichievița și Câmpia. Nici despărțământul Caransebeș nu putea raporta o activitate multumitoare. În pofida numărului mare de membri – 20 fondatori și pe viață și 300 activi – și a colaborării permanente cu reuniunea de cântări și muzică din Caransebeș, din cauza mobilizării tinerilor, activitatea culturală a despărțământului s-a redus la sporadice reprezentații teatrale și spectacole susținute de corurile sătești și de echipele de dansatori din Borlova, Obreja și Caransebeș⁸. De multe ori organizarea acestor manifestații culturale a fost stânjenită de căminele culturale înființate de Fundațiile Regale în diferite localități din jurul orașului Caransebeș. Chiar dacă exista un protocol de colaborare între „Astra” și Fundațiile Regale, în teritoriu această colaborare se realiza anevoios, din cauza necunoașterii sau rivalităților locale. Conducerea despărțămintelor – Cornel Corneanu (președinte), Matei Armaș (vicepreședinte) și Romulus Cîric (secretar) – nu a reușit să mai organizeze nici o conferință susținută de profesorii de la Extensiunea universitară din Cluj, deși aceștia se bucurau de o bună apreciere în rândul membrilor despărțământului. În schimb, conferențiarilor locali susțineau în fiecare duminică conferințe religioase și de educație morală și patriotică la cele trei spitale din Caransebeș. Tot în spitale s-au trimis cărțile aflate la dispoziția despărțământului și mai multe pachete cu haine și alimente. Cercul cultural al femeilor din despărțământul Caransebeș a organizat mai multe acțiuni culturale și sociale ale căror venituri s-au folosit pentru ajutorarea răniților și refugiaților⁹.

Alta era situația despărțământului Ciacova, datorită zelului dovedit de președintele despărțământului, profesorul Iancu Căltun. Despărțământul avea 12 cercuri culturale în localitățile Ciacova, Ghilad, Tolvădia, Obad, Jebel, Pădureni, Berini, Cerna, Toager, Cebza, Petroman și Stamora Română. Fiecare cerc cultural avea bibliotecă proprie iar cercurile culturale din Ciacova, Jebel, Pădureni, Tolvădia, Obad și Petroman aveau construite case naționale¹⁰. Din banii colectați de membrii despărțământului în colaborare cu Gimnaziul din Ciacova s-a donat suma de 367 270 lei pentru ajutorarea copiilor săraci din Ciacova, a refugiaților și a evacuaților în această comună, precum și a muncitoarelor de la fabricile de confecții militare din Galați și Bîrlad evacuate în Ciacova, după luarea soților lor ca prizonieri de către nemți¹¹. Cu sprijinul profesorilor din localitate, despărțământul a colectat suma de 284 027 lei pentru Universitatea de Vest din Timișoara și 50 000 pentru acțiunea „Totul pentru front, totul pentru victorie”.

În ciuda greutăților provocate de război, despărțământul Ciacova a desfășurat o activitate culturală apreciată de conducerea Regionalei „Astra Bănățeană”. Cu concursul elevilor din localitate s-au organizat trei șezători culturale în localitățile Ciacova, Jebel și Pădureni prezentându-se piesa

„Se face ziuă” de Zaharia Bârsan și interpretându-se cântece naționale. Cu această ocazie, Iancu Călțun a susținut conferința „Rolul Astei în trecutul românilor de dincoace de Carpați, chemarea ei în prezent și viitor”. Manifestări culturale asemănătoare s-au organizat și în localitatea Tolvădia și Banloc. La serbarea din Banloc, la care a participat și Regina Elena, aflată la conacul din localitate, Leonard Divarius a conferențiat despre viața și activitatea lui Eftimie Murgu. În preajma sărbătorilor de Crăciun, despărțământul Ciacova a organizat o serbare a datinilor și obiceiurilor atât la Ciacova, cât și la Cebza. Fondurile obținute în urma acestor acțiuni culturale s-au alocat pentru catedrala și orfelinatul din Timișoara și pentru sprijinirea populației din Moldova și Ardealul de Nord¹². Despărțământul a sprijinit și alte acțiuni inițiate de autorități pentru susținerea eforturilor de război ale României. În același timp, conducerea despărțământului a organizat cursuri de limba, literatura, istoria și geografia României în comunele Liebling, Tolvădia și Ghilad, pentru românii transnistrienii așezați temporar în Ciacova. La cursurile organizate timp de o lună au participat 77 de cursanți în Liebling, 39 în Tolvădia și 23 în Ghilad¹³.

Impunerea prin forță, la 6 martie 1945, a guvernului condus de Petru Groza și politica acestuia de comunizare a țării, a produs derută în rândul conducătorilor „Astei”. Deși ani de-a rândul „Astra” s-a opus mișcărilor totalitare extremiste, propaganda comunistă apare chiar și în paginile revistei „Transilvania”. În articolul „Fenomenul sovietic”, prin preluarea unor clișee specifice retoricii comuniste rostite de Miron Constantinescu, în cadrul unei conferințe susținute la Sibiu, sub egida „Astei”, se făcea apologia marilor succese obținute de sovietici, vorbindu-se de un adevărat miracol „ale cărui reflexe luminoase abia acum încep să strălucească și peste granițele URSS”¹⁴. În același timp, noile autorități, mascat sau pe față, au început să facă tot mai multe presiuni asupra conducerii „Astei”, care a acceptat înlocuirea redactorului responsabil, N. Nicoară-Dobârceanu, pentru publicarea unor materiale care n-au convenit Comisiei Aliate de Control¹⁵. Amestecul brutal în problemele „Astei” a devenit tot mai evident după încheierea celui de-al doilea război mondial, astfel că, membrii Comisiei Aliate de Control din București intrau abuziv în bibliotecile „Astei”, pentru a vedea dacă s-au scos cărțile interzise prin ordonanța Ministerului Informațiilor. În urma unei astfel de inspecții făcute la Biblioteca Centrală de la Sibiu s-a cerut să fie scoasă o broșură a „Astei”, pentru că apărea o dată fraza „de la Nistru până la Tisa”, deși publicația respectivă nu figura pe lista cărților indexate¹⁶.

În aceste condiții este pe deplin explicabilă atitudinea de așteptare și debusolare sesizabilă la unii fruntași ai „Astei”, care nu înțelegeau noile

realități politice și sociale și clarificarea raporturilor cu forurile superioare și a modului de integrare a manifestărilor „Astrei” în sistemul național de propagandă.

Pentru clarificarea atitudinii față de noul regim a fost convocată, la 15 iunie 1946, o ședință plenară extraordinară a Comitetului Central, în cadrul căreia I. Moga a informat despre convorbirile avute la București cu primul ministru Petru Groza și alți reprezentanți ai guvernului¹⁷. Pozițiile exprimate, cu această ocazie, de către unii dintre membrii Comitetului Central dovedeau dezorientarea și îngrijorarea față de soarta asociației și bineînțeles a întregii culturi românești.

Mitropolitul Sibiului, Nicolae Bălan, considera că „Astra” trebuie să răspundă la oferta de colaborare a guvernului, dar fără să accepte comanda sau înregimentarea politică. O poziție asemănătoare a avut și Ionel Pop, solicitând „să se lase „Astrei” completă autonomie, căci încadrarea „Astrei” în rosturile de propagandă politică înseamnă să fie totdeauna un auxiliar al ideilor politice ale regimurilor care se perindează”¹⁸. Iuliu Moldovan menționa că se puneau piedici colaboratorilor „Astrei”, ei fiind nerespectați de autoritățile locale și oprți din activitatea lor și cerea limpezirea raporturilor de colaborare cu statul. În același timp, s-a solicitat să se refuze „difuzarea broșurilor care nu vor fi adecvate principiilor instituției noastre” și să se oprească „orice activitate ce ar fi în contra spiritului și tradiției „Astrei”. În urma acestor discuții s-a hotărât să se aducă la cunoștința guvernului dorința „Astrei” de colaborare sinceră și principială și să se ceară sprijin material. Într-adevăr, la intervenția lui Lucrețiu Pătrășcanu, s-a aprobat o subvenție de 400 milioane lei¹⁹, dar despre o colaborare loială nu putea fi vorba, așa cum se va vedea în anii următori, pentru că activitatea culturală a „Astrei”, promovată de personalități remarcabile, contrasta cu cea a noului regim sprijinit de oportuniști sau propagandiști culturali de ocazie.

În ciuda acestor incertitudini, conducerea „Astrei” și-a conceput un bogat program de activitate pentru perioada 1946-1947, care prevedea: organizarea de cursuri și școli țărănești, cursuri pentru muncitori și meseriași, pentru analfabeți, înființarea de biblioteci la sate și orașe, ridicarea nivelului economic și biologic al românilor din Ardeal și Banat, organizarea de conferințe și șezători, coruri și fanfare etc.²⁰

Convulsiile politice și mesajul contradictoriu transmis despărțămintelor de către conducerea „Astrei”, mesaj ce oscila între afirmarea loialității față de Rege și declarații de complezanță față de Uniunea Sovietică, au influențat și activitatea Regionalei „Astra Bănățeană”. În ciuda acestor incertitudini, conducătorii Regionalei erau decși să reia munca de

organizare a despărțămintelor și să promoveze un program cultural și social în concordanță cu imperativele momentului. În speranța revenirii la normalitate, Regionala și-a propus reorganizarea despărțămintelor și a cercurilor culturale, reactivarea bibliotecilor, organizarea de școli țărănești și cursuri de alfabetizate, susținerea de conferințe, reactivarea editurii „Astra Bănățeană”, reînceperea activității Universității Libere Muncitorești și a Oficiului de Studii și Documentare, comemorarea unor evenimente importante din istoria neamului, intensificarea colaborării cu Fundația Culturală „Regele Mihai I”, Asociația Corurilor și Fanfarelor din Banat, Institutul Social Banat-Crișana, Ministerul Agriculturii și Domeniilor etc.²¹

Din cauza vremurilor tulburi, multe dintre aceste propuneri au rămas doar simple deziderate. Și în Banat, majoritatea conducătorilor Regionalei, membri ai Partidului Național Liberal și ai Partidului Național Țărănesc erau priviți cu suspiciune și chiar ostilitate de către reprezentanții administrației locale. Și aici activitatea despărțămintelor „Astrei” era supravegheată, iar bibliotecile controlate pentru înlăturarea publicațiilor puse la index. În urma unui astfel de control efectuat la 5 octombrie 1945 în biblioteca despărțământului Oravița, au fost confiscate 14 volume – *Pentru salvarea patriei* de Ion Antonescu, *Cuvânt către studenți* de Simion Mehedinți, *Cel din urmă erou* de E. Boureanu, *Pe urmele destinului* de R. Cioflec, *Basarabia și Bucovina de sub noua stăpânire* de D. Pădure, *De la Pătrașcu cel Mare la Stalin* de S. Ionescu, *Bolșevismul rus împotriva Europei* de Robert Suster etc – și au fost distruse prin ardere²².

Și totuși, conducerea Regionalei spera că situația social-politică se va normaliza și despărțămintele își vor relua activitatea. În dorința de a menține legătura cu satele bănățene și de a veni în întâmpinarea nevoilor spirituale ale țărănimii s-a încercat repartiția gazetei „Luminătorul”. Din cauza cheltuielilor mari de tipărire, proiectul a fost abandonat în ciuda faptului că publicația ajunsese la un tiraj de 13 000 de exemplare²³. Pentru a găsi o formă eficientă de propagandă, conducerea Regionalei a solicitat înființarea la Timișoara a unei redacții a săptămânalului „Foaia poporului” din Sibiu, condusă de publicistul Alexandru Scripcaru. Această redacție trebuia să editeze o pagină sub denumirea „Pagina Banatului” ce urma să apară ca supliment al „Foii poporului”. Pentru acoperirea cheltuielilor, Regionala a solicitat un ajutor de 15 000 lei. În ședința din 8 decembrie 1945, Comitetul Central al „Astrei” a aprobat solicitările Regionalei²⁴. Tipărită în mod regulat de la 1 ianuarie până la 5 mai 1946, „Pagina Banatului” va populariza activitatea despărțămintelor și cercurilor culturale din Banat, colaborarea acestora cu Universitatea Banatului, Școala Politehnică din Timișoara și Extensiunea Universitară din Cluj, importanța școlilor

țărănești, asociațiilor cooperatiste și Caselor Naționale și alte probleme specifice Banatului.

În articolul program, intitulat „Luminătorul”, se făcea un scurt istoric al gazetei populare editate de Regionala bănățeană la 1 ianuarie 1939, care, din cauza creșterii prețului de tipărire, se afla în imposibilitatea de a apărea în vechiul format. De aceea, pentru ca „moștenirea lăsată de acest far luminos să nu fie risipită, iar cuvântul „Astrei” întremător de suflete, răspânditor de sănătate și lumină să pătrundă până în cele mai uitate cătune din Banat, conducerea gazetei „Foaia poporului” a hotărât o pagină la dispoziția Regionalei „Astra Bănățeană”. „Pagina Banatului”, redactată în Timișoara, trebuie să-și informeze cititorii despre realizările „Astrei Bănățene” și despre legăturile ei cu „Astra” Centrală. „Numai așa ea va împărtăși pretutindeni nu numai programul și îndemnul nostru, dar și inițiativele locale, contribuind astfel într-o măsură nesăbuită la schimbarea activității instituției noastre culturale”, se consemna în încheierea articolului program²⁵.

Sub titlul *Răbojul despărțămintelor și cercurilor culturale*, pe parcursul a șase numere²⁶, se făcea atât istoricul unor despărțăminte cu o activitate bogată – despărțământul Caransebeș, Lugoj, Ciacova –, cât și o prezentare a realizărilor obținute de către despărțămintele și cercurile culturale nou înființate. Astfel, în numărul din 1 ianuarie 1946, „Pagina Banatului” consemna activitatea desfășurată „cu toate greutatea vremurilor de astăzi” de către cercurile culturale Muntele Mic – Caransebeș, Mâtnicu Mare și Cărpiniș și inițiativa conducerii despărțământului Periam de a omagia memoria fostului secretar al despărțământului, preotul A. Jebeleanu, ucis de nemți în timpul operațiunilor militare desfășurate în acea regiune. Regionala a aprobat suma de 25 000 lei pentru realizarea unor plăci comemorative în amintirea fostului preot și slujitor al „Astrei”. Sunt popularizate și încurajate atât inițiativa despărțământului Moldova Nouă de a deschide o librărie proprie pentru a difuza peste 14 000 de volume și numeroase broșuri, ziare și reviste²⁷, cât și cea a despărțământului Caransebeș de a sprijini îmbogățirea fondului de carte a bibliotecilor școlare²⁸.

În două articole semnate de Al. Scripcaru²⁹, cel care va pregăti majoritatea materialelor publicate în „Pagina Banatului”, se arăta importanța Universității Banatului din Timișoara, demersurile făcute de „Astra Bănățeană” pentru înființarea acestei universități și sprijinul material acordat de către unele despărțăminte și în special de către despărțământul Ciacova. Mulți dintre cei care de-a lungul anilor au făcut nenumărate demersuri pentru înființarea unei universități în orașul de pe Bega – profesori, preoți, oameni cu funcții administrative, publiciști – erau

membri activi ai „Astrei”. Prin cercetările științifice întreprinse pe teren, alături de Institutul Social Banat-Crișana, prin studiile publicate, prin acțiunile comune organizate împreună cu Extensiunea Universitară din Cluj, Școala Politehnică din Timișoara și Oficiul de Studii și Documentare, Regionala „Astra Bănățeană” a contribuit la crearea unui climat de „viață universitară în capitala Banatului”. Apreciind înființarea instituției de învățământ superior drept o mare realizare, Al. Scripcaru considera această înființare un act justițiar pentru că Banatul, „prin contribuția lui a meritat și a avut tot dreptul să primească o Universitate”, care prin generațiile de absolvenți să formeze o „armă spirituală de care a avut cu atâta impetuozitate nevoie” provincia din sud-vestul României³⁰. Rolul și importanța științifică și culturală a Politehnicii din Timișoara, colaborarea acesteia cu Regionala bănățeană și necesitatea continuării acestei colaborări pentru satisfacerea nevoilor culturale ale bănățenilor, au fost abordate în articolul: *Școala Politehnică din Timișoara de mână cu Astra*³¹. Cititorii gazetei erau informați și despre activitatea deosebită avută în Banat de către profesorii de la Extensiunea Universitară din Cluj refugiați în Banat după Dictatul de la Viena, care, împreună cu Regionala bănățeană au susținut peste 200 de conferințe pentru promovarea culturii în Banat. Conducerea Regionalei a ținut și printr-un articol publicat în „Pagina Banatului” să aducă „mulțumirile cele mai vii zeloșilor membri ai Extensiunii Universitare”³².

Încă de la înființare, Regionala bănățeană va acorda o mare importanță deschiderii de școli țărănești pentru „înălțarea morală și materială” a locuitorilor satelor bănățene. Rolul acestor școli, modul de organizare și desfășurare, rezultatele cele mai importante sunt menționate în două articole publicate în „Pagina Banatului”. Articolele militează pentru continuarea acestor inițiative, deoarece „Scopul acestei pregătiri este nu numai de formare de cetățeni buni, ci și de harnici țărani, meseriași muncitori care își iubesc munca brațelor lor și sunt la curent cu noutățile meseriei lor și caută să stoarcă din ea tot ceea ce le poate da”³³. Aceeași atenție se acordă și altor realizări importante ale Regionalei bănățene: înființarea de cooperative în toate despărțămintele județene³⁴ și zidirea casei Naționale „pentru cultura minții, a sufletului și a sănătății consătenilor săi”³⁵. Nici problema depopulării Banatului, adevărată obsesie a anilor 30, nu scapă atenției redacției din Timișoara. Al. Scripcaru considera că nici un program socio-cultural al Regionalei nu putea să ignore această problemă, „ale cărei proporții îngrijorătoare se resimt acum de mai multe decenii, tocmai în Banat”³⁶.

În ciuda apariției regulate, a multitudinilor problemelor abordate în suplimentul „Pagina Banatului”, din cauza creșterii cheltuielilor de tipărire,

prin adresa nr. 779/1946³⁷, președintele Iuliu Moldovan informa conducerea Regionalei bănățene despre suspendarea suplimentului, astfel că, la 5 mai 1946, va apărea ultimul număr al suplimentului „Pagina Banatului”.

Trecând peste greutăți și incertitudini, unele despărțăminte vor reuși să raporteze o activitate care, departe de a fi mulțumitoare, era totuși datorată de speranțe. În prima jumătate a anului 1946, comitetul despărțământului Caransebeș a ținut două ședințe administrative și două ședințe în care s-au discutat problemele cu care s-a confruntat despărțământul. Împreună cu Episcopia Ortodoxă Română a Caransebeșului, despărțământul a organizat în intervalul 27 ianuarie - 5 mai 1946, 13 conferințe publice cu subiecte dintre cele mai variate: „Satul Borlova și oamenii săi” (dr. Cornel Corneanu); „Elveția, moravuri, tradiții sociale și juridice” (judecător Petru Popovici); „Muzica bănățeană” (prof. Filaret Barbu); „Viața și moartea în folclorul bănățean” (prof. Ioan Gh. Costinescu); „Institutul pedagogic din Caransebeș” (prof. Pavel Jumanca); „Energia atomică” (prof. Romulus Ciric); „Problema denatalității” (dr. Ioan Adam); „Chestiuni sociale și religioase în SUA” (notar Mihail Feneșanu); „Cea mai mare descoperire milenară” (ing. Iosif Roșu); „Raportul dintre drept și religie” (judecător Liviu Plavoșin); „Mila samariteană și asistența socială” (dr. Teodor Rotariu)³⁸. În aceeași perioadă, împreună cu Reuniunea de cântări din Caransebeș, despărțământul a organizat în satele din zonă programe artistice urmate de conferințe religioase și economice susținute de către preot Gheorghe Cotoșman, prof. Romulus Ciric, consilier eparhial D. Sgăvârdea, revizor eparhial Ilie Câmpianu, protopop Teodor Roșca și diacon Nicolae Corneanu, viitor mitropolit al Banatului³⁹. Cu ajutorul Cercului cultural al femeilor „Astrei”, despărțământul Caransebeș a luat parte la organizarea „săptămânii copilului”, la ajutorarea refugiaților și la acțiunile sociale ale „Crucii Roșii”, Cornel Corneanu, care era și președintele Frăției Ortodoxe Române din Caransebeș, a organizat la 22 februarie 1946 cinstirea episcopului Veniamin Nistor, membru al „Astrei”⁴⁰.

La 2 martie 1946 s-a reorganizat despărțământul de plasă Teregova, sub conducerea notarului dr. Gheorghe Ionescu, ce va reuși să solidarizeze în jurul „Astrei” intelectualii din localitate și fruntașii satelor din plasă. Despărțământul avea 65 de membri dintre care 15 erau membri pe viață⁴¹. Conducerea despărțământului a înființat un cor mixt dirijat de preotul Constantin Dalacu și o echipă de teatru care, sub coordonarea avocatului Alexie Grosu, a susținut mai multe reprezentații în comunele Rusca, Feneș și Teregova.

Despărțământul Ciacova și-a continuat activitatea culturală și socială, organizând în colaborare cu Gimnaziul „Alexandru Mocioni” mai multe

manifestări culturale. Banii obținuți în urma susținerii programelor artistice, precum și alimentele și cerealele colectate s-au trimis în Moldova, în sprijinul populației confruntate cu o mare secetă. În același timp au fost ajutați și copiii săraci din Ciacova cu 40 de perechi de încălțăminte⁴².

Neputându-și relua activitatea, conducerea despărțământului județean Oravița trimite despărțământelor subordonate Circulara nr. 61 din 2 octombrie 1946. Se cerea, prin această circulară, reorganizarea despărțământelor de plasă și a cercurilor culturale, „încadrându-se cu oameni harnici și cu dragoste față de acțiunea „Astrei”, eliminând din comitete orice ingerințe politice de partid dăunătoare mersului instituției”⁴³. Circulara recomanda ca reprezentanții autorităților locale să fie invitați la ședințele comitetelor și să fie cooptați în aceste organisme de conducere a despărțământelor „pentru a dovedi că instituția n-are nimic de ascuns și subversiv în activitatea ei”. După reorganizare, despărțământele trebuiau să treacă la derularea unui program cultural din care să nu lipsească organizarea de biblioteci, șezători, coruri, cursuri și școli pentru țărani, muncitori, meseriași și analfabeți, conferințe, acțiuni pentru ridicarea nivelului cultural, social și economic etc.⁴⁴ Circulara semnată de către președintele despărțământului Ilie Rusmir și secretarul A. Mălăescu se încheie cu apelul de a participa la acțiunea de ajutorare a populației din regiunile bântuite de secetă.

Din cauza contextului social-politic nefavorabil, majoritatea despărțământelor bănățene nu și-au putut relua activitatea. De aceea, în urma consfăturii din 24 octombrie 1946, prezidată de Iuliu Moldovan, Regionala „Astra Bănățeană” a trecut la reorganizarea despărțământelor și a cercurilor culturale⁴⁵. Printr-o circulară trimisă la 15 noiembrie 1946 despărțământelor bănățene, conducerea Regionalei cerea reorganizarea acestora și reactivarea cercurilor culturale existente, astfel încât nici o comună să nu rămână fără cerc cultural, recomandându-le consultarea broșurii *Îndemnuri pentru munca cercului cultural al Astrei*, tipărită de profesorul Ilie Rusmir în editura „Astrei Bănățene”⁴⁶. Programul de activitate a despărțământelor trebuia să cuprindă obiective culturale, sociale și economice, iar mijloacele de realizare a acestor obiective trebuiau să fie cele tradiționale care, de fapt, au asigurat prestigiul „Astrei”: susținerea de conferințe în cadrul șezătorilor cu formații corale și fanfare, organizarea de biblioteci, cursuri și școli țărănești, colaborarea cu școlile de alfabetizare, răspândirea publicațiilor „Astrei”, organizarea de cooperative etc.

Prin eforturile conducătorilor despărțământelor, în cea mai mare parte slujitori ai școlii și ai bisericii, în 1946 și-au reluat activitatea 22 de despărțăminte, numărul crescând în 1947 la 27⁴⁷. În județul Timiș-Torontal,

despărțămintele erau: Timișoara (președinte, protopop Patriciu Țiucra), Buziaș (învățător Nicolae Ghilezan), Sânnicolau Mare (preot Traian Barzu), Ciacova (prof. Iancu Călțun), Lipova (Sever Bocu), Deta (preot Petru Bizerea), Gătaia (primpretor Petru Baba), Giulvăz (preot Nicolae Brănuțiu), Comloșu Mare (protopop Ștefan Cioroianu), Jimbolia (preot Nicolae Cimpoeș), Recaș (dr. Iona Frățilă), Vinga (Al. Bocșeanu), Periam (primpretor Nicolae Griveiu); în județul severin despărțămintele: Lugoj (prof. Aurel Peteanu), Orșova (Severin Moraru), Teregova (Notar Gheorghe Ionescu), Caransebeș (Cornel Corneanu), Balinț (primpretor Iona Jivan), Făget (protopop Ioan Munteanu), Coșava (preot Sergiu Gherga), Țela (preot Vasile Ioan Goanță), Bocșa Montană (primpretor Gheza Stoiacovici), Moldova Nouă (notar Petru Crăniceanu), Reșița (primpretor Cornel Milutinovici) și Sasca Montană (pretor Constantin Stoica). Din păcate, era vorba doar de o activitate parțială, deoarece majoritatea despărțămintelor s-au limitat la organizarea de școli sau cursuri pentru țărani, meseriași, analfabeți, îmbogățirea fondului de carte, susținerea de conferințe și programe artistice și comemorarea unor evenimente din istoria națională.

Școlile și cursurile țărănești ce au constituit principala activitate a Regionalei bănățene au fost reorganizate sub conducerea lui Alexandru Scripnic, numit inspector îndrumător pentru Banat⁴⁸. În anul de activitate 1946/1947 au funcționat în cadrul Regionalei 29 de școli țărănești⁴⁹, remarcându-se școlile din Ciacova, Recaș, Teregova, Rusca, Vermeș, Petrila, Pojोजना de Jos, Șuşca, Naidaș⁵⁰, Maidan, Rusova Veche etc.⁵¹ Pentru a se ușura deschiderea școlilor țărănești de către „Astra Bănățeană”, s-a stabilit ca, pe lângă Școala de agricultură din Sânnicolau Mare, să se organizeze, paralel cu învățământul agricol, și o școală țărănească de cadre. De asemenea, s-a hotărât înființarea unei școli superioare țărănești cu caracter permanent pe lângă fermele statului din Comorâște.

O altă coordonată a activității de luminare a satului prin cultură a constituit-o grija pentru organizarea școlilor de alfabetizare. Campania pentru alfabetizare desfășurată de Regionala bănățeană în colaborare cu Ministerul Educației Naționale și Fundațiile Regale „Mihai I” a reînceput în Banat, la 1 noiembrie 1946⁵². Potrivit programului stabilit, obiectivul principal îl constituia eliminarea neștiinței de carte. Aceste școli își propuneau și îmbogățirea cunoștințelor pentru cei care știau să scrie, să citească și de aceea, pentru a nu limita participarea, nu se numeau școli pentru alfabetizare ci „cursuri serale”, „cursuri de adulți”, „școli satești” etc.⁵³ Nefiind obligatorii, pentru a avea suficienți cursanți, se cerea o intensă muncă de lămurire a sătenilor, fiind vizați în primul rând gospodarii satelor. Absolvenții unui an de curs primeau certificate de două clase, iar știutorii de carte care au

urmat cursurile țărănești aveau dreptul să dea examen de 7 clase primare. Cei cu rezultate deosebite erau premiați, premii ce constau în cărți, obiecte și bani. Pentru a fi recunoscute, școlile trebuiau să funcționeze regulat cel puțin 3 luni, cu minim 15 elevi, să aibă material didactic și un corp didactic permanent. Prin Circulara 391372/1946, Ministerul Educației Naționale a obligat corpul didactic primar să organizeze sub auspiciile „Astrei” cursuri pentru analfabeți și pentru ridicarea culturală a poporului, iar prin Circulara 27271/1947 același minister a dat dispoziții tuturor inspectoratelor școlare cu privire la obligația învățătorilor din Ardeal și Banat de a activa în cadrele „Astrei”⁵⁴. Prin aceste măsuri numai în județul Severin s-au organizat în anul de activitate 1946/1947, 28 de cursuri pentru alfabetizare⁵⁵.

Conducerea despărțământului județean Oravița a luat inițiativa organizării unei școli de educație și cultură pentru muncitorii din Reșița. Din păcate, inițiativa nu s-a putut finaliza, din cauza dezbinării și dezorientării muncitorilor reșițeni și pentru că, din dorința de atragere a clasei muncitoare, guvernul promova un program asemănător⁵⁶.

Pentru a veni în ajutorul bibliotecilor cercurilor culturale, răvășite și parțial distruse în timpul războiului, Regionala a distribuit cărți și broșuri aflate în depozitul editurii. Din același fond de carte, Regionala a constituit un număr de 35 de biblioteci, pe care le-a pus la dispoziția despărțământelor⁵⁷.

Activitatea culturală a despărțământelor s-a remarcat și prin susținerea de conferințe, organizarea de serbări, sărbătorirea zilelor de 24 Ianuarie, 1 Decembrie și 23 August.

Aceste inițiative constituiau doar o parte a programului stabilit de către conducerea Regionalei. Printr-o scrisoare trimisă la 24 aprilie 1947 conducerii de la Sibiu, Sabin Evuțianu arată că cele 5 milioane de lei primiți de „Astra Bănățeană” de la Banca „Albina” din Timișoara erau suficiente pentru realizarea obiectivelor propuse: Editura „Astra Bănățeană”, „Revista Banatului”, ziarul pentru săteni „Luminătorul”, Oficiul de studii și documentare pentru problemele natalității, Universitatea liberă muncitorească, conferințe, serbări, comemorări, expoziții etc.⁵⁸ Președintele Regionalei bănățene solicita sprijin material arătând că progresele culturale nu se mai pot face decât „împreunând sufletul cu mijloacele financiare”, altfel ele sunt „sortite amânării sau pierii”. Din nefericire, sprijinul acordat n-a venit, din cauza crizei financiare cu care se confrunta „Astra” în acea perioadă și, de fapt, întreaga țară. Lipsa banilor îl face pe Iuliu Moldovan să nu poată răspunde favorabil solicitării făcute de Asociația Corurilor și fanfarelor din Banat de a primi un sprijin material pentru afilierea acestei asociații la Regionala bănățeană⁵⁹.

După ce și alte asociații culturale bănățene și-au ținut adunarea generală – Asociația Corurilor și Fanfarelor din Banat⁶⁰, Institutul Social Banat-Crișana⁶¹, Reuniunea Femeilor Române din Timișoara⁶² etc. – la 22 iunie 1947 și Regionala „Astra Bănățeană” și-a ținut adunarea generală. Ea încheia un deceniu de existență a Regionalei bănățene, fiind, de fapt, ultima adunare generală la care au participat conducătorii tuturor despărțămintelor bănățene. Erau prezenți, în sala festivă a Camerei de Comerț Timișoara, personalități reprezentative pentru Banat: Vasile Lăzărescu, mitropolitul Banatului, Sabin Evuțianu, Alexandru Marta, Cornel Grofșoreanu, Coriolan Băran, Dimitrie Nistor, Aurel Peteanu, Aurel Ciupe, Patrichie Țiucra, Patrichie Râmneanțu, Aurel Bugariu, Octavian Metea, Iuliu Coste, Ludovic Ciobanu, Constantin Rudneanu, Iancu Călțun, Petre Râmneanțu⁶³ etc.

Adunarea a fost deschisă de președintele Regionalei, Sabin Evuțianu, care atrăgea atenția asupra semnificației momentului: zece ani de la înființarea Regionalei și jumătate de secol de la extinderea „Astrei” în Banat. Din păcate, vremurile nefavorabile pentru cultura tradițională au împiedicat sărbătorirea acestor evenimente, deși conducerea „Astrei” ar fi dorit „o manifestare grandioasă... cu participarea guvernului și a tuturor personalităților de seamă ale neamului nostru”⁶⁴. Evuțianu făcea un istoric și un bilanț al primului deceniu de existență a Regionalei bănățene, identificând două etape distincte. Prima etapă în activitatea Regionalei a fost cea a organizării, bazată pe o largă descentralizare. Cu cele aproape 400 de cercuri culturale, Regionala avea „cea mai bună organizare în cadrul Astrei”. Cea de a doua etapă a fost ofensiva culturală, în special la sate, Regionala dispunând de o logistică impresionantă pentru o asociație culturală: „un ziar pentru popor, <Luminătorul>, un puternic ziar de afirmare românească cum n-a mai avut Banatul, ziarul <Dacia>, o revistă literară și culturală <Luceafărul>, transformat apoi în <Revista Banatului>, editura <Astrei Bănățene>, care în timpul relativ scurt a lansat 15 opere ale scriitorilor și compozitorilor bănățeni, cursuri și școli țărănești pentru bărbați, precum și cursuri de gospodărie și igienă pentru femei”, reprezentații teatrale, expoziții, concursuri decoruri, dansuri și port, șezători, conferințe, comemorări etc.⁶⁵

Multe dintre aceste înfăptuiri nu s-ar fi putut materializa fără spijinul și implicarea directă a lui Alexandru Marta, pe care Evuțianu îl considera ctitorul „Astrei”, un „mare idealist al unor vremuri în apunere”. Nu putem pune la îndoială aprecierile președintelui Regionalei bănățene, dar le putem completa, pentru că numărul intelectualilor bănățeni ce s-au pus în slujba „Astrei”, fără a pretinde avantaje sau foloase materiale, a fost mult mai mare. Mulți intelectuali și fruntași ai satelor bănățene ce credeau în

virtuțile culturii și în evoluția satului românesc au acceptat, într-o formă sau alta, să promoveze cu entuziasm programul cultural și social al celei mai importante asociații culturale din Banat. În încheierea cuvântului rostit la încheierea mandatului, Evuțianu atrăgea atenția că „un popor pentru a nu fi îngenuncheat era dator să-și respecte și să-și păstreze bunurile spirituale permanente, iar „Astra Bănățeană” aparține astăzi acestor bunuri spirituale”⁶⁶.

După prezentarea raportului generale de activitate a Regionalei bănățene pentru perioada 1943-1947 de către inspectorul școlar Ludovic Ciobanu și a raportului contabil de către prof. Ștefan Gherman, s-a trecut la alegerea noilor președinți de onoare ai Regionalei, iar Petru Râmneanțu a fost ales președinte activ pentru o perioadă de 5 ani. Noul comitet cuprindea atât membri de drept – președinții despărțămintelor Timișoara, Lugoj, Oravița, Caransebeș și Lipova, episcopii români din Banat, comandantul Corpului 6 de Armată Timișoara, prefectii județelor bănățene și primarii orașelor reședință de județe din Banat, cât și membrii aleși. Intrau în componența acestui comitet cele mai reprezentative personalități ale Banatului: Vasile Lăzărescu – mitropolitul Banatului, Veniamin Nistor – episcopul ortodox al Caransebeșului, Ioan Bălan – episcopul greco-catolic al Lugojului, Sever Bocu – președintele despărțământului Caransebeș, Aurel Peteanu – președintele despărțământului Lugoj, Ilie Rusmir – președintele despărțământului Oravița, Aurel Ciupe – directorul Muzeului Banatului, Coriolan Băran – directorul Băncii „Timișoara”, Iosif Nemoianu, Cornel Groșoreanu, Sabin Drăgoi, Ilie Murgulescu, Dimitrie Nistor, Patrichie Țiucra, Filaret Barbu, Nicolae Ursu, Ludovic Ciobanu, Gheorghe Cotoșman, Iuliu Coste, Nicolae Ilieșiu, Octavian Metea, Constantin Rudneanu, Patrichie Râmneanțu etc.⁶⁷

Adunarea s-a încheiat prin cuvântul noului președinte și promisiunea acestuia că „făclia care a luminat timp de 10 ani”, va lumina „și în viitor tot așa de intens frumoasele plaiuri bănățene”. Din păcate pentru destinul Regionalei și al culturii bănățene, noile realități social-politice erau potrivnice. Se simțea acest lucru și din poziția susținătorilor noului regim. În ziua premergătoare adunării, cotidianul „Banatul”, autointitulat „Cotidian independent de atitudine democratică”, aflat sub conducerea profesorului Ilie Murgulescu, publica un articol calomnios despre „Astra Bănățeană”. Regionala era considerată o „platformă a diferiților potențați politici... Ajunge să cităm exemplul actualului criminal de război, dr. Aurel Cosma junior, fost consilier în Ministerul Propagandei, care deținea și funcția de vicepreședinte al *Astrei Bănățene*, al cărui rol îl reducea la o trambulină a politicii sale personale”⁶⁸. Mai mult, „chiar atunci când *Astra Bănățeană*

iși lua rolul în serios, ea nu făcea decât spoială culturală și diletantism din cauză că elementele din conducerea ei nu aveau nimic în comun cu cultural”. (sic!)

Noul comitet, în ciuda condițiilor nefavorabile în care trebuia să-și desfășoare activitatea, a trecut la alegerea biroului și la constituirea celor 10 secții științifice și literare, în ședința din 9 iulie 1947⁶⁹. Secția literară, condusă de publicistii Virgil Birou (președinte), Constantin Loghin și Gheorghe Atanasiu (vicepreședinți) și Nicolae Jucu (secretar general) și-a propus publicarea de studii literare și lingvistice, organizarea de cursuri și conferințe și reeditarea „Revistei Banatului”. Secția istorică, etnografică și de muzeu, condusă de Victor Motoga (președinte), Nicolae Ilieșiu (vicepreședinte) și V. Ardeleanu (secretar) și-a înscris în program efectuarea de cercetări istorice și etnografice, organizarea de muzee locale și cercuri culturale. Secția artistică, prezidată de Aca de Barbu, directoarea Operei Române de Stat din Timișoara și-a propus reînvierea și păstrarea artei populare românești bănățene. Declinul natalității, studierea stării și mișcării populației din Banat au constituit principalele preocupări ale secției demografice, condusă de Iosif Nemoianu. Secția medicală, aflată sub președinția directorului Institutului de Igienă și Sănătate Publică Timișoara și-a propus studierea sănătății populației din Banat, combaterea mortalității infantile și prevenirea unor boli printr-o educație igienică și eugenică. Secția juridică și administrativă, condusă de președintele Al. Marta și-a propus un program generos: studierea obiceiurilor juridice locale, viața familiei, evoluția demografică în funcție de factori juridici și administrativi etc. Secția social-economică a hotărât să se încadreze în Institutul Social Banat-Crișana, aflat în strânsă colaborare cu Regionala bănățeană. Secția școlară, aflată sub președinția inspectorului general onorific Ludovic Ciobanu, secondat de profesorul Iuliu Ilca și dr. Belciu, șeful serviciului cultural al Primăriei Timișoara milita pentru realizarea unei educații complexe: fizică, morală și intelectuală. Secția feminină, condusă de Aurelia Ciobanu, se preocupa de ocrotirea familiei, educarea viitoarei mame și o mai bună participare a femeilor la activitățile culturale organizate de „Astra”. Din motive economice secția economică și financiară nu s-a putut constitui. Ședințele fiecărei secțiuni au fost conduse de către președinții lor și s-au ținut până în preajma sărbătorilor de Crăciun⁷⁰.

Asigurându-și colaborarea Institutului Social Banat-Crișana, a Asociației Scriitorilor din Banat și Asociația Corurilor și Fanfarelor din Banat, „Astra Bănățeană” a hotărât să comemoreze în mod solemn centenarul Revoluției de la 1848. În acest sens s-a cerut despărțămintelor și cercurilor culturale strângerea datelor și informațiilor privitoare la martirii și eroii

evenimentelor de la 1848 din Banat, ridicarea de troițe, monumente și plăci comemorative⁷¹. Regionala a organizat și un concurs pentru o lucrare referitoare la Revoluția de la 1848 din Banat, lucrare ce urma să fie și tipărită pe cheltuiala „Astrei”, dar s-a prezentat la acest concurs doar o lucrare care n-a fost acceptată de comisia de specialitate.

Conducerea Regionalei a distribuit 21 de biblioteci populare gratuite cercurilor culturale din Cornereva, Mâtnicu Mare, Măru, Feneș, Petrilova, Nicolinți, Broșteni, Răcăjdia, Căpăt, Hitiaș, Jamu Mare, Gaiul Mic, Gelu, Partoș, Recaş, Ghiroda Nouă, Sânpetrul German, Poiana Mărului, Bocșa Română etc.⁷² De asemenea s-au distribuit cercurilor culturale 500 de exemplare din „Calendarul Astrei pentru popor” pe anul 1948. Din cauza condițiilor nefavorabile pentru desfășurarea unei activități sistematice, Regionala s-a limitat la un program cultural minimal, menținând însă strânse legături cu Sibiul și cu despărțămintele din subordine.

Evenimentele politice din anul 1947, culminând cu abdicarea forțată a regelui Mihai I și proclamarea Republicii Populare Române, precum și cele din anul următor, au determinat profunde transformări care nu puteau să nu afecteze și destinul „Astrei”. Agonia prestigioasei asociații culturale a început încă din vara anului 1947, când, pe de o parte, în urma reformei monetare din 15 august 1947, „Astra” rămânea fără mijloace financiare proprii, fiind obligată să ceară subvenții de la guvern, iar pe de altă parte, politica represivă și de promovare asiduă a ideologiei comuniste a guvernului a făcut numeroase victime în rândul marilor personalități ale vieții publice și culturii românești, în mare parte membri sau simpatizanți ai „Astrei”. Din scrisoarea trimisă la 24 iulie 1947 de Silviu Țeposu, președintelui Iuliu Moldovan, se vedea clar că vicepreședintele „Astrei” înțelegea foarte bine situația din țară, arătând că „este o acțiune dirijată de la centru de PCR” și că, „dacă nu ne va reuși să determinăm un alt curent, o altă atitudine, vom fi desființați la orașe ca și la sate”⁷³. Dând dovadă de foarte mult realism, anticipând viitorul „Astrei” și al conducătorilor ei, Silviu Țeposu consemna în aceeași scrisoare că aceștia vor fi considerați „vârfurile reacțiunii pe plan cultural”⁷⁴. Demn de remarcat este faptul că dacă încercarea lui Iuliu Moldovan de a coopta în Comitetul Central, înaintea adunării generale, pe renumiții profesori ai Universității din Cluj, Lucian Blaga și Iuliu Hațieganu, a eșuat din cauza presiunilor făcute de reprezentanții puterii, în schimb, în urma Adunării Generale de la 30 noiembrie 1947 au fost aleși ca membri de onoare ai Comitetului Central al „Astrei”: Petru Groza – prim-ministru, Lucrețiu Pătrășcanu – ministrul Justiției și Ștefan Voitec – ministrul Educației⁷⁵. Cu același prilej, în cuvântul său, Petru Groza lăsa să se întrevadă viitorul sumbru al „Astrei”, afirmând că „scopul primordial

pe care trebuie să-l urmărească *Astra* este să se îngrijească de bunăstarea țăranilor și pe urmă de cultură”⁷⁶. „Activitatea ei – susținea omul politic în care conducătorii „Astrei” își puneau atâtea speranțe – va trebui adâncită și lărgită, pentru a-i cuprinde pe toți cei dornici de cultură și lumină și cu deosebire pe țăranii ogoarelor și pe ostenitorii din fabrici și uzine”⁷⁷.

Anul 1948 nu lăsa nici o speranță prestigioasei asociații culturale și slujitorilor ei fideli. La 12 ianuarie 1948, noua conducere aleasă de Adunarea Generală din 30 noiembrie 1947⁷⁸ a trimis o circulară despărțământelor centrale județene prin care se cerea convocarea de adunări generale pentru organizarea activității și alegerea noilor organe de conducere, deși acestea fuseseră alese nu cu mult timp în urmă. În ședința Comitetului Central din 24 ianuarie 1948, vicepreședintele Spiridon Căndea anunța că „Astra” a fost „repartizată” Ministerului Informațiilor, ceea ce însemna de fapt pierderea oricăreia autonomii și înregimentarea „Astrei” în politica culturală a regimului comunist⁷⁹. Acest lucru va deveni și mai evident după alegerea noilor comitete de conducere a despărțământelor, formate în cea mai mare parte din oameni fără prestigiu, activiști culturali sau simpatizanți ai regimului comunist, atrași din dorința de carierism sau pentru a-și acoperi un anumit trecut condamnat de noua putere comunistă. Președintele adunării generale a despărțământului Făgăraș considera că „Astra”, în ciuda rolului important pe care l-a avut, „nu mai corespundea cerințelor actuale și deci este nevoie să-și schimbe modul organizatoric – oameni noi pentru vremuri noi –, ... oameni căliți în muncă și luptă, oameni verificați-democrați”⁸⁰. Cine erau acești oameni și ce misiunea aveau ei aflăm din raportul despărțământului Arad, în care se consemna că noii conducători sunt „fără partid politic sau din Partidul Muncitoresc Român și frontul Plugarilor”⁸¹. La fel stăteau lucrurile și în cazul despărțământului Alba Iulia. Pentru că autoritățile locale nu au permis convocarea adunării generale a despărțământului, a fost trimis din partea Comitetului Central al „Astrei” inspectorul generale I. Armeanu. În urma intervenției acestuia, autoritățile locale și-au dat consimțământul după o minuțioasă verificare a membrilor comitetului de conducere. În localitățile unde „au lipsit membri de origine etnică română, concetățenii maghiari și-au exprimat dorința de a alcătui un cerc cultural al *Astrei* în comuna lor” (sic!) și, în consecință, au cerut aprobarea biroului central al „Astrei”⁸². Încuviințarea dată de conducerea „Astrei”, în totală contradicție cu statutele și cu însăși denumirea asociației, dovedește deruta conducătorilor ei și poate și încercarea de a se adapta noilor realități. Potrivit raportului transmis conducerii de la Sibiu, în alegerea conducerii despărțământului Alba Iulia „s-a ținut seamă de apartenența politică a membrilor aleși, toți fiind membri ai partidelor

P.M.R. sau Frontului Plugarilor, deci persoane care se bucură de toată încrederea actualului regim”⁸³.

Nu putea rămâne în afara acestor frământări politice prin care trecea „Astra” și, de fapt, întreaga societatea românească, numai Regionala bănățeană. Conducerea acesteia, deși era formată din personalități reprezentative pentru spiritualitatea bănățeană, era contestată de reprezentanții și susținătorii noului regim. Mai mult, unii fruntași ai Regionalei – Aurel Cosma, Ilie Rusmir⁸⁴, Dimitrie Nistor⁸⁵, Traian Topliceanu, Constantin Loghin etc. – au intrat în vizorul Comisiei Centrale de Informațiune pentru Purificarea Aparatului de Stat, fiind urmăriți sau arestați pentru convingerile politice și activitatea desfășurată până la 23 august 1944⁸⁶. Așa se explică propunerea făcută de Siviu Țeposu în ședința Comitetului Central din 24 ianuarie 1948, de a se verifica dacă noua conducere a „Astrei Bănățene” este recunoscută de factorii politici din Banat. În caz contrar, el cerea să se facă noi alegeri⁸⁷.

Prin circulara nr. 855 din 7 iunie 1948, Comitetul Central al „Astrei” solicita dinamizarea activității Regionalei bănățene⁸⁸. Pentru a răspunde acestei solicitări și a-și desemna reprezentanții pentru colaborarea cu organizațiile de masă din Banat, conducerea Regionalei s-a întrunit în ședința din 19 iulie 1948. Chiar dacă au fost convocați într-o perioadă dificilă pentru toate asociațiile culturale tradiționale, puțini erau aceia care credeau că va fi ultima întrunire a comitetului ales cu un an în urmă și, de fapt, ultima activitatea a Regionalei bănățene. Erau prezenți în sala festivă a Camerei de Comerț din Timișoara „artiști” recunoscuți prin zelul depus pentru impunerea „Astrei” în conștiința bănățenilor – Al. Marta, Petru Râmneanțu, Aurel Peteanu, Traian Topliceanu, Dimitrie Nistor, Iosif Nemoianu, Virgil Birou, Adrian Brudariu, Octavian Metea, Nicolae Ursu, V. Ardeleanu, Patrichie Râmneanțu, Constantin Rudneanu – dar și intelectuali intrați după terminarea războiului în Regionala bănățeană, pentru că vedeau în aceasta singura asociație culturală capabilă să reziste presiunilor politice – Cornel Grofșoreanu, Marius Moga, Marius Bucătură etc.⁸⁹ Toți aceștia au aprobat raportul asupra activității Comitetului Regionalei de la ultima sa ședință și și-au exprimat speranța că activitatea asociației se va revigora. În acest sens, după îndelungi dezbateri au fost desemnați reprezentanții Regionalei, ce urmau să participe la alegerile pentru reorganizarea celor 29 de despărțăminte. În același timp s-a hotărât ca întregul comitet să participe în 17 iunie la dezvelirea bustului revoluționarului bănățean Eftimie Murgu, iar profesorul V. Ardelean să conferențieze despre revoluția de la 1848 din Banat. Răspunzând solicitării Ministerului Informațiilor de a participa la Olimpiada cântecului și jocului românesc ce urma să se organizeze în București, Comitetul a hotărât să delege

biroului responsabilitatea de a selecționa corurile și echipele de dansatori care vor reprezenta Regionala bănățeană.

O atitudine total diferită a avut-o Ilie Murgulescu, rectorul Politehnicii din Timișoara, „fii de țăran sărac din județul Dolj”⁹⁰ și membru al Comitetului județean P.M.R. Solicitând cuvântul la încheierea dezbaterilor, acesta critică raportul de activitate prezentat, „învinuind Regionala de inactivitate și de lipsă de realizări pe teren”. Murgulescu propunea demisia comitetului „îmbătrânit și depășit de mersul evenimentelor în metode și concepții”, din cauza prefacerilor „care se petrec în țară, care au la bază socializarea tuturor mijloacelor de producție și ridicarea nivelului de cultural a păturilor muncitorești”⁹¹. Considerând „că actualul comitet al Regionalei nu poate lua legături trainice cu noile instituții ca: Sindicatele muncitorești, organizațiile tineretului, organizațiile femeilor și ale naționalităților conlocuitoare”, Murgulescu se desolidarizează de activitatea comitetului și demisionează. După aprinse dezbateri, la propunerea lui Traian Topliceanu, Comitetul a demisionat, comunicând această hotărâre Comitetului Central al „Astrei” prin adresa nr. 87 din 22 iunie 1948⁹². Luând act de această situație, Comitetul Central a aprobat demisia, urmând să dea „noi dispozițiuni după ce se va cunoaște hotărârea Ministerului Informațiilor referitoare la viitorul Astrei”⁹³. Cotidianul comunist „Luptătorul bănățean” comenta cu satisfacție această demisie forțată de împrejurări tragice pentru cultura românească, arătând că „s-a simțit de mult nevoia schimbării conducerii *Astrei Bănățene*, având în vedere că vechea conducere era compusă, în majoritate, din elemente rupte de popor, a căror activitate nu corespunde cerințelor noi, nici ca ritm de muncă, nici ca obiective, nereușind să încadreze unitățile culturale din județ în frământările generale”⁹⁴.

A doua zi după demisia comitetului, Ilie Murgulescu a convocat o adunare pentru alegerea unui noi comitet de conducere în componența căruia au intrat „reprezentanți ai organizațiilor democratice, ai naționalităților conlocuitoare, reprezentanții tuturor forțelor vii care pot contribui la acțiunea de ridicare a maselor”. În realitate, în noul comitet au intrat anonimi activiști culturali, fără nici o legătură cu activitate „Astrei” – Marcel Geagiu (P.R.M.), Gh. Roșu (Frontul Plugarilor), Constantin Roșu (Tineretul Sătesc), Maria Novac (U.F.D.R.), Kuruzi (Uniunea Populară Maghiară) etc.⁹⁵ – ce s-au remarcat doar prin desființarea Regionalei „Astra Bănățeană”. Patrimoniul ei a fost preluat, în cea mai mare parte, de către căminele culturale, fiind administrate de făuritorii noii culturi proletare⁹⁶.

Nici agonia „Astrei” Centrale nu a mai continuat mult timp. La recomandarea Ministerului Artelor și Informațiilor a fost convocată o

ședință plenară a Comitetului Central, la 30 octombrie 1948⁹⁷ în cadrul căreia Spiridon Căndea aprecia că fuzionarea despărțămintelor și cercurilor culturale cu organizațiile culturale ale statului într-o singură organizație oficială era necesară pentru eficientizarea activității de culturalizare a poporului. Concluzia participanților la această ședință – Spiridon Căndea, N. Creangă, D. Domnariu, V. Hada, I. Mețiu, Maria Pop etc. – a fost aceea că „în împrejurările actuale nu se poate întreprinde nici un fel de activitate de ordin cultural, social, economic etc., decât dacă este aprobată, planificată și dirijată de onor. Guvern, respectiv de onor. Minister al Informațiilor”⁹⁸. Astfel că, prin Decizia nr. 60/1948 Comitetul Central al „Astreii”, analizând situația „creată în urma inactivității acesteia și a pierderii legăturilor cu masele largi populare”, hotăra în aceeași ședință: „1 Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român – *Astra* – se contopește – centrala, despărțămintele de la orașe și cercurile culturale de la sate de pe întreg cuprinsul țării, cu întregul ei patrimoniu cultural și material – cu Sfaturile județene ale căminelor culturale și Sfaturile căminelor culturale de la sate. „De la această dată, centrala, despărțămintele și cercurile *Astra* vor fi înglobate cu întreg patrimoniul cultural și material în Sfaturile județene și sătești ale căminelor culturale.”⁹⁹. Prin această hotărâre se realiza, de fapt, autodizolvarea „Astreii”, decizia guvernului fiind doar o problemă de timp. Într-adevăr, prin hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 399 din 14 aprilie 1950 au fost dizolvate mai multe societăți culturale, printre care și Asociația pentru literatura română și cultura poporului român, urmând ca bunurile acestora să fie preluate de comitetele provizorii locale¹⁰⁰.

Se curma astfel, în mod abuziv, activitatea celei mai prestigioase asociații culturale a românilor din Ardeal și Banat, ce printr-o activitate remarcabilă, desfășurată decenii de-a rândul pentru emanciparea economică, socială și culturală a românilor, și-a adus contribuția la înfăptuirea unității culturale și politice, la cunoașterea și promovarea spiritualității românești.

NOTE

1. Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1979; Gheorghe Zaharia, *Insurecția poporului român din august 1944*, București, Edit. Militară, 1979; Nicolae Baci, *Agonia României 1944-1948*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1990; Ion Șuță, *România la cumpăna istoriei. August 44*, București, Edit. Științifică, 1991; Ion Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Edit. Paideia, 1999.
2. D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 1839/1944, f. 1; vezi și Iuliu Moldovan, *Cuvântul inaugural, în Transilvania*, an. 75, nr. 10-12, octombrie-decembrie 1944, p. 745.
3. *Ibidem*, p. 743.
4. D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 1944-1947, f. 1; vezi și Dumitru Tomoni, „*Astra Bănățeană*”

- în perioada 1937-1948, în An. B., S.N., V, Timișoara, 1997, p. 378.*
5. D.J.S.A.N., *Fond Astra*, doc. 1944-1947, f. 1.
 6. *Ibidem*.
 7. *Ibidem*, doc. 2044/1945, f. 1.
 8. *Ibidem*, doc. 10/1945, f. 2.
 9. *Ibidem*, doc. 11/1945, f. 2.
 10. *Ibidem*, doc. 1773/1947, f. 3.
 11. *Ibidem*, doc. 1529/1945, f. 1.
 12. *Ibidem*, f. 2-3.
 13. *Ibidem*, f. 3.
 14. *Transilvania*, an. 76, ianuarie-februarie, nr. 1-2, 1945, p. 98.
 15. Pamfil Matei, *Asociațiunea transilvană...*, p. 1.
 16. D.J.S.A.N., *Fond Astra*, doc. 1732/1946, f. 1.
 17. *Ibidem*, *Procese verbale ale ședințelor Comitetului Central al „Astrei”, 1944-1946*, p. 399.
 18. *Ibidem*.
 19. Pamfil Matei, *Asociațiunea transilvană...*, p. 125.
 20. D.J.S.A.N., *Fond Astra*, doc. 1502/1946, f. 1; vezi și *Calendarul „Astrei” și al Foii poporului*, Sibiu, Edit. Asociațiunii „Astra” 1947, p. 87.
 21. D.J.S.A.N., *Fond Astra*, doc. 1944/1947, f. 1-7.
 22. D.J.C.S.A.N., *Fond Astra*, dosarul 44/1939, f. 1.
 23. D.J.S.A.N., *Fond Astra*, doc. 3044/1945, f. 1.
 24. *Ibidem*, *Procese verbale ale ședințelor Comitetului central al „Astrei”, 1944-1946*, p. 375.
 25. *Luminătorul*, „Pagina Banatului”. Supliment la „Foaia poporului”, nr. 1 din ianuarie 1946, p. 5.
 26. *Pagina Banatului*, nr. 1 din ianuarie 1946, p. 5; nr. 4 din 20 ianuarie 1946, p. 5; nr. 5 din 27 ianuarie 1946, p. 5; nr. 6 din 3 februarie 1946, p. 5; nr. 7 din 10 februarie 1946, p. 5; nr. 15 din 7 aprilie 1946, p. 5.
 27. *Ibidem*, nr. 4 din 20 ianuarie 1946, p. 5.
 28. *Ibidem*, nr. 7 din 10 februarie 1946, p. 5.
 29. *Ibidem*, nr. 1 din 1 ianuarie 1946, p. 5 și nr. 6 din 3 februarie 1946, p. 5.
 30. *Ibidem*, nr. 1 din 1 ianuarie 1946, p. 5.
 31. *Ibidem*, nr. 10 din 3 martie 1946, p. 5.
 32. *Ibidem*, nr. 11 din 10 martie 1946, p. 5-6.
 33. *Ibidem*, nr. 13 din 24 martie 1946, p. 5.
 34. *Ibidem*, nr. 19 din 5 aprilie 1946, p. 5.
 35. *Ibidem*, nr. 12 din 17 martie 1946, p. 5.
 36. *Ibidem*, nr. 7 din 10 februarie 1946, p. 5.
 37. D.J.S.A.N., *Fond Astra*, doc. 929/1946, f. 1.
 38. *Ibidem*, doc. 1201/1946, f. 1.
 39. *Ibidem*.
 40. *Ibidem*.
 41. *Ibidem*.
 42. *Ibidem*, doc. 1773/1947, f. 7-8.
 43. D.J.C.S.A.N., *Fond Astra*, dosar 34/1946, f. 18.
 44. *Ibidem*.
 45. D.J.S.A.N., *Fond Astra*, doc. 1944/1947, f. 1.
 46. *Ibidem*, doc. 2833/1946, f. 1; vezi și D.J.C.S.A.N., *Fond Astra*, dosar 34/1946, f. 30-31.
 47. D.J.S.A.N., *Fond Astra*, doc. 1024/1948, f. 35.
 48. *Ibidem*, doc. 1925/1945, f. 1 și doc. 225/1947, f. 1.
 49. *Ibidem*, doc. 1944/1947, f. 3.
 50. *Ibidem*, doc. 528/1947, f. 1.
 51. *Școlile țărănești din județul Caraș, Pagina Banatului*, supliment al gazetei *Foaia*

- Poporului, an. III, nr. 10 din 3 martie 1946, p. 5.
52 D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 1961/1946, f. 1.
53 *Ibidem*.
54 Pamfil Matei, *Asociațiunea transilvană...*, p. 129.
55 D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 1944/1947, f. 3.
56 D.J.C.S.A.N., Fond *Astra*, dosar 38/1947, f. 2.
57 D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 1944/1947, f. 2.
58 *Ibidem*, doc. 774/1947, f. 1.
59 *Ibidem*, doc. 150.
60 *Banatul*, Timișoara, an. III, nr. 59 din 20 martie 1947.
61 *Ibidem*, nr. 65 din 27 martie 1947.
62 *Ibidem*.
63 D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 1944/1947, f. 8.
64 *Ibidem*, *Procese verbale ale Comitetului Central al Astrei, 1944-1946*, p. 399.
65 *Ibidem*, doc. 1944/1947, f. 9.
66 *Ibidem*, f. 10.
67 *Ibidem*, f. 11-12.
68 „*Astra Bănățeană*” să revină la rolul ei de culturalizare a maselor..., *Banatul*, an. III, nr. 131 din 21 iunie 1947.
69 D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 1024/1948, f. 6-9.
70 *Ibidem*.
71 *Ibidem*, doc. 990/1947, f. 1 și doc. 1024/1948, f. 7.
72 *Ibidem*, doc. 1024/1948, f. 6.
73 *Calvarul „Astrii”*, în *Foaia poporului*, an. III, serie nouă, nr. 2, aprilie 1993, p. 2.
74 *Ibidem*.
75 *Ibidem*.
76 *Ibidem*.
77 Adunarea generală a „Astrii”, *Telegraful român*, an. XCV, nr. 45-52 din 25 decembrie 1947.
78 D.J.S.A.N., Fond *Astra*, *Procese verbale ale Comitetului Central al Astrei, 1947-1948*, f. 435.
79 *Ibidem*, f. 467.
80 *Ibidem*, doc. 621/1948, f. 185.
81 *Ibidem*, f. 63.
82 *Ibidem*, *Procese verbale ale Comitetului Central al Astrei, 1947-1948*, f. 479.
83 *Ibidem*.
84 Arhiva Tribunalului Militar Timișoara, dosar 210, vol. I-II.
85 *Ibidem*, Fond penal 3884.
86 D.J.T.A.N., Fond *Prefectura Județului Timiș-Torontal*, dosar 120/1945, f. 154.
87 D.J.S.A.N., Fond *Astra*, *Procese verbale ale Comitetului Central al Astrei, 1947-1948*, f. 467.
88 *Ibidem*, doc. 1024/1948, f. 2.
89 *Ibidem*.
90 *Luptătorul bănățean*, Timișoara, an. V, nr. 1045 din 19 martie 1948.
91 D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 1024, f. 3.
92 *Ibidem*, doc. 1023, f. 1.
93 *Ibidem*.
94 *Reorganizarea comitetului „Astrii Bănățene”*, în *Luptătorul bănățean*, an. V, nr. 1124 din 25 iunie 1948.
95 *Ibidem*.
96 D.J.C.S.A.N., Fond *Prefectura județului Caraș. Cabinetul prefectului*, dosar 12/1948, f.

17.

97 D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 1495/1948, f. 2.

98 *Ibidem*.

99 *Ibidem*.

100 *Ibidem*, doc. 196/1950; vezi și Pamfil Matei, *Asociațiunea transilvană...*, p. 146; *Calvarul „Astrei”*, în *Foaia Poporului*, an. III, serie nouă, nr. 2, aprilie 1993.

KULTUR UND POLITIK IN BANAT (1944-1948). DIE ENDE DER „ASTRA BĂNĂȚEANĂ” REGIONABTEILUNG

Zusammenfassung

Die Studie versucht zu analysieren die Aktivität des „Astra Bănățeană“ Regionabteilung eine wervolle rumänische Kulturgemeinschaft, in eine Zeitspanne in welche Rumänien von der sowietische Truppen besetzt war und PCR (Rumänische Kommunistische Partei) war im voller Kampf um die absolute Macht zu erwerben.

In diese Umstände „Astra Bănățeană“ stellt ein mutlicher Programm vor, mit bedeutende soziale und kulturelle Valenzen. Parallel eine Reihe von Führern des Gemeinschaft suchten das diese Aktivitäten nicht politisch von den Kommunisten verwendet sollen werden. Es findete auch eine Reorganisation statt, der Trennabteilungen und der kulturellen Kreise.

ASTRA war deswegen das Ziel der Angriffe der PCR geworden, so dass sie unter der Kontrolle der Regierung angekommen ist und bis zuletzt wurde sie ganz vernichtet. Die meisten Führern der Regionabteilungen, wegen ihrer widerstand, wurden von den Kommunisten geschlossen.